

10. Museus i col·leccions

FRANCESC TARRATS BOU

Museu Nacional Arqueològic de Tarragona

L'interès que Tàrraco va despertar als erudits del segle XVI va tenir continuïtat, amb algunes interrupcions, durant les centúries següents i fins a l'actualitat. A partir d'aquells anys incipients, als intents d'interpretació històrica, condicionats sempre pel saber de cadascuna de les èpoques i pel mateix entorn —sovint no gens favorable a una tasca sistematitzada—, s'hi van sumar l'interès i la voluntat per recopilar el nombre més gran possible de testimonis conservats pertanyents a l'antiga Tàrraco. Interès que va desembocar en la constitució de col·leccions que, amb el pas del temps, van acabar convertint-se en una base fonamental per al Museu Arqueològic de Tarragona, sens dubte el més emblemàtic —encara que no l'únic— reflex d'aquella realitat històrica que, encara que extinta, es feia omnipresent en l'escenografia quotidiana de la ciutat i en el desenvolupament de les intervencions de renovació urbanística de Tarragona. Ja al segle XVI, Lluís Pons d'Icart (*circa* 1518) es fa ressò de col·leccionistes d'inscripcions, d'escultures i de monedes antigues (*fig. 79*).

No obstant això, els constants avatars del procés històric que ha experimentat la ciutat van derivar, en ocasions i circumstàncies concretes, en situacions de clara recessió en relació amb els esforços orientats a incrementar el nombre i la representativitat de les col·leccions, així com a equilibrar-ne en la mesura que fos possible el contingut temàtic.

Fruit de tot això, en l'actualitat, qualsevol estudi referit a la Tarragona romana ha de considerar l'existència i la disponibilitat de diversos museus i col·leccions que constitueixen una base de dades fonamental per comprendre i concretar la història i l'evolució de la ciutat en el dilatat període comprès entre els segles III aC i VIII dC, així com els antecedents (el poblament preromà —els cerssetans— amb la seva, ja avui, rica arqueologia) i els conseqüents immediats (el període d'ocupació sarraïna i la posterior repoblació comtal).

Evidentment, des d'un punt de vista quantitatiu i qualitatiu, no tots els equipaments museístics ni totes les col·leccions resultants d'aquest interès es poden considerar a un mateix nivell de transcendència. No obstant això, cadascun d'ells, en la seva mesura, aporta dades i referents dignes de ser tinguts en compte per disposar, globalment, d'una visió prou coherent i equilibrada de la història de Tàrraco, tant pel que fa a qüestions particulars, com a les més generals.

Sens dubte, el centre de referència fonamental per a l'estudi de la Tarragona romana és el que es coneix actualment com Museu Nacional Arqueològic de Tarragona (MNAT), una institució de dilatada història el nom de la qual, amb el pas del temps, ha experimentat canvis successius.

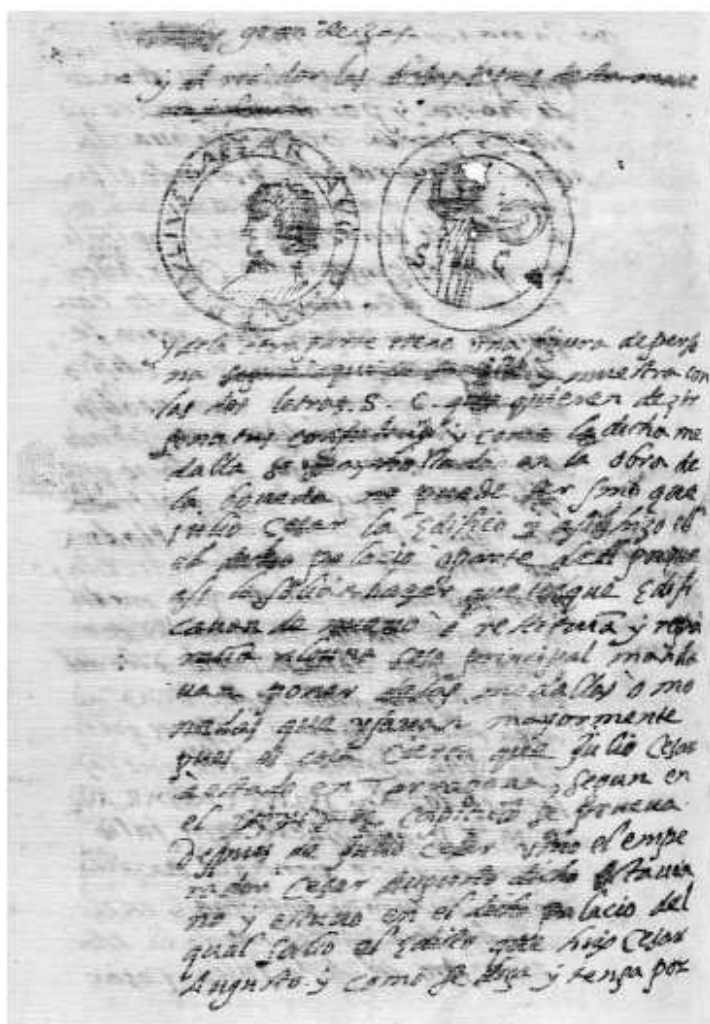

Fig. 79. Pàgina del manuscrit en castellà de Lluís Pons d'Icart del *Libro de las grandezas de Tarragona* (ca. 1570), on il·lustra i descriu erròniament una moneda de "Julio César Augusto" trobada durant l'enderrocament d'una volta romana en una de les cases de la Part Alta de Tarragona.

L'origen del MNAT se situa fonamentalment en les col·leccions arqueològiques rescatades durant les grans obres de reforma urbanística de la ciutat, a la segona meitat del segle XIX i, molt especialment, les d'ampliació del port, en les quals es va explotar una pedrera (la denominada precisament Pedrera del Port), la destrucció de la qual va afectar una part important del sector residencial de la ciutat romana, al quadrant sud-oriental.

Certament, abans del segle XIX s'havien constituït incipients però importants col·leccions de les quals tenim notícia documental o, fins i tot en casos determinats, dades per valorar-les, per bé que moltes es van perdre com a conseqüència de l'ocupació de les tropes napoleòniques i de les tràgiques seqüeles que va tenir la retirada, el 1813, tant per a la població com per al patrimoni tarragoní. És, per exemple, el cas de la col·lecció de monedes i ceràmiques reunida pel canonge Ramon Foguet i Foraster (1729-1794), o el de la de monedes antigues de l'arquitecte Joan Antoni Rovira (1731- *circa* 1805). Un altre cas molt significatiu és el de la col·lecció de marques de *terra sigillata* (els "barros saguntinos") recopilada i documentada pel canonge Carlos Benito González de Posada (1754-1831), el coneixement i la valoració de la qual és avui possible, malgrat la pèrdua de la col·lecció, gràcies als manuscrits de 1803 i 1807 —exhaustivament il·lustrats— conservats a la Real Academia de la Historia de Madrid.

Els orígens del Museu Arqueològic de Tarragona¹ els trobem en la reactivació del col·leccionisme un cop acabada la guerra del Francès, procés en què va tenir un importantíssim paper la figura de Vicenç Roig i Basora, *Vicentó* (1763-1837), director de l'Acadèmia de Dibuix de Tarragona, el qual, junt amb d'altres eminències de la ciutat, va aconseguir recuperar alguns objectes de gran interès (escultures, mosaics, inscripcions...) apareguts en els primers treballs d'explotació de l'esmentada pedrera del Port i que van ser dipositats i custodiats a l'Acadèmia de Dibuix. No obstant això, no va ser fins al període 1834-1836 quan aquestes col·leccions es van constituir oficialment en "Museo de Antigüedades" —adscrit a la Junta de Belles Arts, en què participaven la Sociedad Económica de Amigos del País i l'Ajuntament de Tarragona— amb seu a la mateixa acadèmia, a la plaça del Pallol. De fet, Vicentó Roig és considerat com el fundador virtual del Museu Arqueològic de Tarragona.

Poc després, el 1845, el "Museo de Antigüedades" va adquirir rang d'institució pública com a conseqüència de l'adscripció a la Comissió Provincial de Monuments, creada l'any anterior amb l'objectiu de preservar els béns, especialment immobles, secularitzats arran de la desamortització de Mendizábal, de 1836. El 1849 el museu, constituït com a Museu Arqueològic, va quedar instal·lat provisionalment a la seu de la Societat Arqueològica Tarraconense, juntament amb les col·leccions que aquesta societat, per la seva banda, havia anat recopilant des que es va fundar, el 1844, amb l'objectiu principal de constituir un museu privat a partir de les aportacions dels socis. No va passar gaire temps sense que el 1853, amb Bonaventura Hernández Sahuja —aleshores inspector d'antiguitats i destacat col·leccionista— com a director *de facto* (ja que el seu nomenament oficial, per la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando, no es va produir fins a l'any 1865), es traslladés novament, aquesta vegada a unes dependències de l'antic convent de Sant Domènec, a la plaça de la Font (*fig. 80-84*), on va romandre durant gairebé cent anys —no sense problemes i alguns parèntesis condicionats per la situació política del país (en el transcurs de la Guerra Civil, la Generalitat de Catalunya va disposar el trasllat de les col·leccions, per qüestions de seguretat, al Palau Arquebisbal)—, concretament fins a la inaugura-

ció, el 1960, del nou edifici, construït *ex novo* segons el projecte arquitectònic de Francesc Monravà i museogràfic de Manuel Jorge Aragoneses (fig. 85). Des d'aquells anys, el Museu Arqueològic de Tarragona ha incrementat de forma gradual els seus

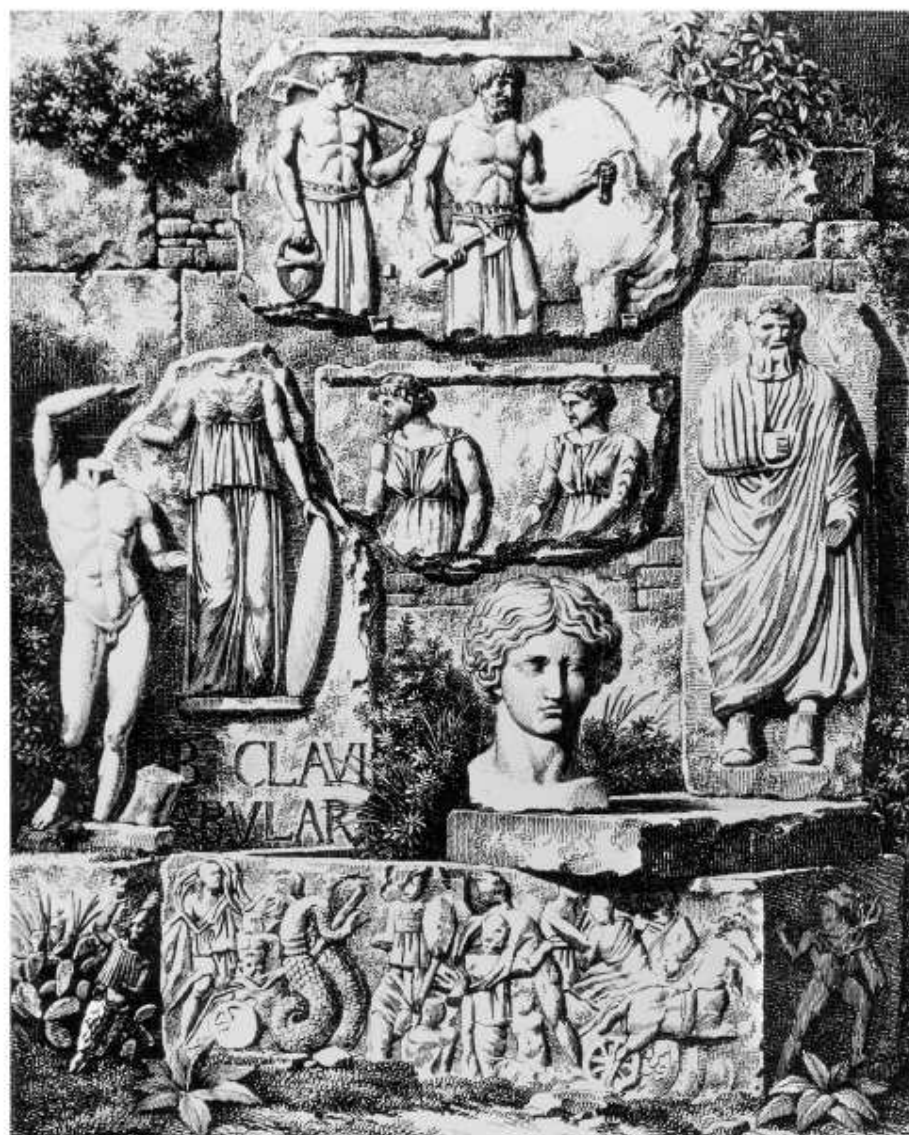

Fig. 80. Planxa Ix del primer volum del *Voyage pittoresque* d'Alexandre de Laborde (LABORDE 1806). Dibuix de Jacques Moulinier, gravat per Baltard.

Fig. 81. Portada del *Catálogo del Museo Arqueológico de Tarragona, con la clasificación hecha en 1878 por D. Bonaventura Hernández Sanabuja, continuado [...] por D. Ángel del Arco Molinero*, Tarragona, 1894.

Fig. 82. "Fontaine en marbre et bustes romains (au Musée Archéologique)", ca. 1870 (Foto: J. Laurent / Arxiu Ruiz Vernacci, 4178—B.295—).

Fig. 83. Visita d'un grup de persones distingides al Museu Arqueològic el 1908 (Foto: A. Mas / Arxiu MNAT).

fons i és, com a mínim des d'un punt de vista normatiu, el destí obligat de tots els materials que es troben de manera casual o programada al solar de l'antiga ciutat de Tàrraco, base fonamental de les seves col·leccions.

Tenint en compte aquest procés, les col·leccions del MNAT constitueixen, com hem dit, un referent obligat per a l'estudi de la Tarragona romana. No només pel que fa a la cultura material, moble, sinó també, per extensió, per al coneixement de l'urbanisme de sectors concrets de la ciutat romana i de les característiques arquitectòniques i els processos evolutius de determinats conjunts arquitectònics —públics i privats— de Tàrraco i de la seva àrea d'influència, l'*ager Tarraconensis* (cal destacar especialment els fons procedents de les vil·les romanes de Parets-delgades (la Selva del Camp), Cal·lípolis (la Pineda, Vila-seca) i els Munts (Altafulla).

Sens dubte, la ràpida constitució del Museu Arqueològic de Tarragona va evitar al patrimoni de l'antiga Tàrraco una dispersió que, en altres circumstàncies, segur que s'hauria produït.

En les diverses sales i magatzems, el MNAT reuneix *corpora* essencials per a l'estudi general i particular de la Tarragona romana que, en alguns casos —epigrafia (ALFÖLDY 1975), escultura (KOPPEL 1985a), capitells (RECASENS 1982), sarcòfags (CLAVERIA 2001)— estan perfectament representats en la bibliografia especialitzada, però que en d'altres estan a l'espera d'estudis de conjunt o, quan n'hi ha —mosaics (NAVARRO 1979)—, resten inèdits encara (fig. 86-87; lám. X a). En altres casos —numismàtica,

Fig. 84 El lampadari en forma de nen etiop exposat a l'antiga seu del Museu Arqueològic, a l'exconvent de Sant Domènec (Foto:Arxiu MNAT).

Fig. 85. Arribada del sarcòfag d'Hipòlit (MNAT-15482) a la porta del nou Museu Arqueològic de la plaça del Rei des de l'antiga seu, a la plaça de la Font, 1960 (Foto: R. Miserachs).

instrumentum domesticum...— els fons del MNAT han estat objecte de nombrosos estudis parcials² i s'han incorporat gradualment als repertoris corresponents. En el cas de la col·lecció numismàtica, una part important va ser objecte de robatori el 1903. El fons monetari del MNAT és, doncs, actualment, el reflex dels resultats de les excavacions arqueològiques més recents, desproveït, a causa d'aquell robatori, de l'aura de col·lecció històrica que fins llavors tenia.

Sent com és l'arqueologia de Tarragona una arqueologia viva, inconclusa, el MNAT veu com s'incrementen constantment les seves col·leccions i amb això manté actiu el seu transcendent paper en l'àmbit de la investigació i de la difusió arqueològiques (fig. 88-89): el procés d'expansió —sovint descontrolat— de la ciutat, iniciat als anys cinquanta del segle xx i amb especial incidència en els seixanta i setanta, va generar un important increment de les troballes casuals. Des de mitjan anys setanta, quan s'estableixen mecanismes de control sobre les iniciatives arquitectòniques i urbanístiques a la ciutat, els nous ingressos del MNAT tenen l'origen en l'activitat arqueològica sistemàtica, programada o d'urgència.³

El Museu i la Necròpolis Paleocristians

Des que es va constituir com a equipament cultural, el conjunt format pel Museu i la Necròpolis Paleocristians van quedar definits com una secció monogràfica del Museu Nacional Arqueològic de Tarragona. Com veurem més endavant, aquesta

Fig. 86. Mosaic dels Peixos (MNAT-45456), de la vil·la romana de la Pineda (Vila-seca), datat la primera meitat del segle III, poc abans de ser traslladat al nou Museu Arqueològic, 1960 (Foto: R. Miserachs).

Fig. 87. Inscripció dedicada al Geni de la colònia Tàrraco (MNAT-673) (Foto: R. Cornadó /Arxiu MNAT).

Fig. 88. Vista parcial de l'exposició "Tàrraco, objecte i imatge". Necròpolis Paleocristiana (Foto: M. García / Arxiu MNAT).

Fig. 89. Vista parcial de l'exposició "Tàrraco, una arqueologia viva". Sala d'exposicions temporals del MNAT (Foto: R. Cornadó / Arxiu MNAT).

decisió orgànica continua tenint plena vigència atenent la complementarietat que s'estableix entre ambdós equipaments en el discurs evolutiu de la Tarragona romana, tant pel que fa al procés cronològic com a l'evolució ideològica i social (el pas del paganisme al cristianisme, el món de la vida/el món de la mort).

Els primers indicis de l'existència de la Necròpolis Paleocristiana de Tarragona es van detectar l'any 1923, amb motiu de l'excavació de les rases de fonamentació per construir una nova factoria de la Compañía Arrendataria de Tabacos, als afores de la ciutat, a la vora del riu Francolí. Davant la importància i l'extensió de les restes localitzades en aquells primers moments, es va determinar realitzar un programa sistemàtic d'excavacions arqueològiques, la direcció de la qual va assumir, en la primera fase, l'Institut d'Estudis Catalans i més tard (com a conseqüència de les disposicions dictades arran de la proclamació de la Dictadura de Primo de Rivera), els senyors Tulla, Beltrán i Oliva (TULLA *et al.* 1927). A partir de l'any 1926, les excavacions es van encomanar a Joan Serra i Vilaró; els treballs es van prolongar fins al 1933, i van comportar la delimitació d'una part important d'una gran necròpolis paleocristiana, al voltant d'una calçada romana preexistent i d'una vil·la suburbana corresponent al període tardorepublicà (SERRA 1928, 1929, 1930, 1935). Simultàniament i posteriorment a aquests treballs es va fer patent la gran transcendència que per conèixer el procés de cristianització de l'*ager Tarraconensis* representava el nou conjunt arqueològic (*fig. 90*).

Atès que no van donar fruit els intents per aconseguir un canvi d'emplaçament de la fàbrica de tabacs per poder conservar el conjunt arqueològic en la seva totalitat (interès en què Serra i Vilaró va comptar amb el suport del reusenc Pau Font de Rubinat, de la Comissió de Monuments, i amb l'oposició dels grups de pressió tarragonina), la Compañía Arrendataria de Tabacos va accedir, després de la intervenció del que era ministre d'Hisenda, José Calvo Sotelo, a cedir part dels terrenys ocupats per la Necròpolis per possibilitar-ne la conservació *in situ*, i va finançar, a més a més, el projecte (obra de l'enginyer J. Tulla, director d'obres de la nova fàbrica) i la construcció, al centre del conjunt, d'un edifici per obrir un museu monogràfic. El projecte va ser aprovat i dotat econòmicament per una Reial ordre de 17 de setembre de 1929. Les obres van executar-se en el període d'un any (d'octubre de 1929 a octubre de 1930). El projecte de Tulla per al Museu Paleocristià de Tarragona va donar com a resultat un edifici característic de la seva època, marcadament eclèctic i perfectament acoblat amb el conjunt arqueològic que el justificava, plenament coherent, a més a més, amb el complex arquitectònic de la nova fàbrica de tabacs (*fig. 91*). En el transcurs de les obres de construcció del museu i a mesura que l'avançament dels treballs ho van permetre, es van traslladar les peces al nou edifici i van instal·lar-se a les diverses sales, d'acord amb el projecte museogràfic descrit per Serra Vilaró (SERRA 1935, 57-58), assistit amb tota seguretat per la seva llarga experiència obtinguda als museus diocesans de Vic i Solsona (com a col·laborador i director, respectivament) en els anys anteriors a l'etapa tarragonina. L'any 1941, el Museu i la Necròpolis Paleocristians es van integrar, com a secció, a l'estructura orgànica del Museu Arqueològic de Tarragona, condició en què s'han mantingut sense interrupció fins als nostres dies (*fig. 92*).

El recinte de la Necròpolis Paleocristiana està constituït per una zona arqueològica (que en un primer moment va quedar a l'aire lliure, però que l'any 1971 va ser protegida mitjançant una coberta dissenyada per l'arquitecte Pérez Piñero, sota la supervisió del que era l'arquitecte conservador de monuments, Alejandro Ferrant),

Fig. 90. Recuperació del sarcòfag del Pedagog (MNATP-60), en el transcurs de les excavacions de la Necròpolis Paleocristiana de Tarragona (Foto: J. Serra i Vilaró / Arxiu MNAT).

Fig. 91. Vista aèria del conjunt del Museu i la Necròpolis Paleocristians de Tarragona, amb la fàbrica de tabacs i l'edifici de Serveis Centrals del MNAT (Foto: Raymond / Arxiu MNAT).

l'edifici del museu monogràfic, unes criptes funeràries situades al recinte de la fàbrica de tabacs i una extensa àrea enjardinada. La resta de la zona excavada i publicada en les corresponents memòries per Serra i Vilaró va quedar sota els edificis de la nova fàbrica de tabacs, després de recuperar els elements susceptibles de trasllat i d'instal·lar-los a la zona enjardinada del recinte o a les sales del mateix museu monogràfic.

El Museu Diocesà

Encara que les seves col·leccions no constitueixen l'element referencial bàsic en el discurs museístic sobre la Tarragona romana, també és cert que, per raons processuals, el Museu Diocesà de Tarragona (MDT) compta entre les seves col·leccions amb un patrimoni que cal tenir en consideració per estudiar i comprendre Tàrraco. No es pot oblidar que en l'actualitat el Museu ocupa unes dependències al recinte catedralici, l'estructura de les quals es vertebrava a partir de les traces i d'alguns elements arquitectònics d'allò que va ser el recinte sacre de l'àrea forense provincial de Tàrraco (fig. 93). Per tant, ja des d'un punt de vista estrictament urbanísticoarquitectònic, el MDT mereix un esment especial.

Pel que fa a les col·leccions, el Museu té els precedents més llunyans al segle XVI, amb la iniciativa i l'impuls de l'arquebisbe Antoni Agustí i, més endavant, als segles XVIII i XIX, amb la dels canonges Ramon Foguet i Carlos Benito González de Posada. Fou l'arquebisbe Fleix i Solans qui, el 1869, va disposar la formació d'un petit museu

Fig. 92. Vista parcial de l'exposició "El món de la mort. Síntesi prefigurativa del Museu i Necròpolis Paleocristians de Tarragona". Necròpolis Paleocristiana (Foto: R. Cornadó / Arxiu MNAT).

d'antiguitats a la sagristia de Santa Tecla la Vella, a partir essencialment dels objectes de culte en desús dipositats fins llavors a les diverses dependències de la Catedral tarragonina. Complementàriament, l'any 1900 l'arquebisbe Costa i Fornaguera va crear el Museu d'Arqueologia Sagrada, amb seu al Seminari Pontifici de Tarragona, que reunia els objectes religiosos que no eren d'utilitat a les parròquies de la diòcesi. Una profunda reorganització, impulsada per l'arquebisbe Antolín López i Peláez, va suposar la definitiva consolidació del Museu Diocesà de Tarragona que, com a tal, va ser inaugurat el 1915 a les dependències orientals del Claustre, les quals van ser condicionades als anys vuitanta. Més recentment, el 1992, el Museu Diocesà es va reubicar novament, aprofitant per a l'exposició permanent els espais que s'havien habilitat per a l'exposició *Pallium*, organitzada amb motiu de la commemoració del novè centenari de la restauració de la seu metropolitana de Tarragona.

Pel que fa a la romanitat, cal destacar algunes peces que, malgrat que són inconexes, tenen un alt interès: el sarcòfag d'Apol·lo i les Muses (de principis del segle III), recuperat de manera fortuïta al paviment de la capella del Corpus Christi de la seu; diversos fragments de mosaics d'*opus tessellatum* procedents de les excavacions al subsòl i de l'entorn de l'ermita de Parets-delgades (la Selva del Camp), propietat de l'Arquebisbat de Tarragona (raó per la qual el patrimoni resultant de les excavacions va ser "compartit" per l'Estat —amb altres fragments de mosaics dipositats al MNAR— i la Diòcesi), i l'estela funerària dedicada a l'auriga *Eutyches* (segle II dC, *RIT* 44), que havia format part de la col·lecció epigràfica que l'arquebisbe Antoni Agustí va reunir en el període de la seva prelatura (1577-1586), a l'hort de l'antic castell del Paborde.

En el mateix recinte catedralici, dues peces singulars de l'art paleocristià, que daten de l'època constantiniana, complementen el ric patrimoni de la tardoromanitat que les excavacions de la Necròpolis paleocristiana van aportar en el seu moment. Es tracta concretament de l'anomenat sarcòfag de Betesda, amb esplèndides escenes bíbliques, encastat sobre la porta lateral dreta de la façana, o també l'íntegrat en el grup del Sant Enterrament, amb doble camp estrigilat i pilastres als extrems.

Cal destacar també els elements de decoració arquitectònica corresponents al període visigòtic que ajuden a enllaçar la realitat de la tardoromanitat amb l'alta edat mitjana representada, en una primera etapa, per elements aïllats de l'art islàmic. El Museu Diocesà compta circumstancialment, també, entre els seus fons, amb materials de natura diversa (ceràmica, numismàtica...) procedents de les excavacions del Claustre de la Catedral (RUGER 1968).

Malgrat que no es troben en un àmbit estrictament museístic, cal esmentar elements importants corresponents a estructures i decoració arquitectònica de la Part Alta de la ciutat (*vid. supra*), conservats en els paraments romans heretats i assimilats per dependències de la Seu o reubicats en els murs medievals.

El Museu d'Història de Tarragona

Encara que no està específicament orientat a la conservació i la difusió del patrimoni romà de la ciutat, en les circumstàncies actuals hem de considerar el Museu d'Història de Tarragona a l'hora de glossar els equipaments museístics relacionats amb Tàrraco.

Tot i que de manera absolutament col·lateral, els antecedents els trobem al Museu de la Ciutat, un museu generalista des d'un punt de vista cronològic i temàtic,

Fig. 93. Fragments encastats en un dels murs del claustre de la Catedral de Tarragona que pertanyen al fris de fulles d'alzina amb bucranis i altres elements rituals (*aspergillum*, *apex* i *culter*) que formava part de la decoració arquitectònica del recinte de culte imperial de Tarraco (Foto: F.Tarrats / Arxiu MNAT).

creat per l'Ajuntament de Tarragona l'any 1957 que es basava en els fons d'aquesta corporació i en els cedits per col·leccionistes particulars. La direcció tècnica del nou museu es va encomanar a Joan Molas Sabaté, acadèmic de les de Sant Jordi i de San Fernando i col·leccionista destacat. Si bé en el moment de la fundació el Museu de la Ciutat (ubicat a la Casa Museu Castellarnau) gairebé no tenia entre les seves col·leccions fons arqueològics, la cessió que anys més tard féu Joan Molas de la seva col·lecció li va proporcionar una interessant secció de numismàtica (amb unes quatre mil peces) i ceràmiques (àmfores —gairebé totes recuperades pels pescadors davant del litoral tarragoní—, llànties, ceràmiques de vernís negre i alguns exemplars de *terra sigillata*).

Amb l'actual denominació, Museu d'Història de Tarragona (MHT), es tracta d'una institució jove, creada el 1982 com a fruit del conveni signat per l'Ajuntament de Tarragona i el Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya amb l'objectiu d'"explicar l'evolució urbana i les vicissituds històriques de la ciutat durant diverses èpoques". D'acord amb aquest conveni, el museu es va formalitzar, en una primera fase, a l'actual edifici del Pretori. Això, sens dubte, va marcar els primers anys de l'existència del MHT, el discurs del qual se centrava, enllaçant i en coordinació amb el del MNAT, a donar a conèixer, a partir de l'arquitectura del conjunt format pel denominat Pretori romà i per la part conservada del Circ romà, el procés evolutiu d'una part de la ciutat —la Part Alta—, des del *praesidium* fundacional fins al final del període medieval (TARRATS 1986). Posteriorment, a partir d'un canvi radical en els planteja-

ments, el MHT s'ha convertit en l'ens gestor dels monuments romans propietat o administrats per la municipalitat de Tarragona (Circ, Amfiteatre, Fòrum de la Colònia, Passeig Arqueològic/recinte murallat, Aqüeducte, etc.), sense fins ara altres objectius programàtics definits. Ha incorporat, així mateix, la Casa Museu Castellarnau anteriorment esmentada. Poc significatives són les col·leccions arqueològiques, que es limiten pràcticament a la col·lecció Molas. Els objectes actualment exposats al Pretori romà —dels quals cal esmentar especialment el conegut sarcòfag d'Hipòlit (CLAVERÍA 2001, 17-18, núm. 22, làms. IX-X) (*Lám. X b*)— pertanyen majoritàriament als fons del MNAT, que es troben circumstancialment exposats en aquest edifici a causa de la confiscació per part de l'Ajuntament a partir dels fets que van desembocar en la denúncia del conveni signat amb la Generalitat de Catalunya i, en conseqüència, en l'abandonament del pla de coordinació dels equipaments i monuments d'època romana a la ciutat que havia inspirat el Museu d'Història de Tarragona.

L'Antiquari de la Real Academia de la Historia (Madrid)

Com a conseqüència de les circumstàncies de la constitució del Museu Arqueològic de Tarragona i de l'activitat de la Real Academia de la Historia, una part dels materials recuperats en el transcurs dels treballs d'excavació i recuperació del segle XIX van ser enviats a aquesta institució, on s'han conservat mentre esperen la catalogació definitiva i sovint s'han confós amb materials d'altres procedències. No obstant això, es tracta d'una col·lecció que, encara que està eminentment circumscrita a l'àmbit de les ceràmiques —i, més específicament, en el de la *terra sigillata*—, s'ha de tenir en compte en els estudis monogràfics corresponents, com ja ho van fer investigadors com Hübner (*CIL* II), Ventura Solsona —en l'estudi dedicat a les marques sobre *terra sigillata* de Tarragona (VENTURA 1950)—, així com també —per als seus respectius repertoris— A. Oxé (OXÉ/COMFORT 1968) o E. Oswald (OSWALD 1931). Un treball recent (PÉREZ 1999) ha fet una revisió crítica dels manuscrits del canonge González de Posada, de 1803 i 1807, esmentats anteriorment.

Altres col·leccions

Dispersades i pràcticament fora de control, hi ha altres col·leccions a mans de petites institucions o de particulars que, per circumstàncies diverses (generalment arran d'intervencions urbanístiques no reglades), sovint contravenint la normativa de protecció del patrimoni arqueològic, van tenir l'oportunitat d'aplegar peces. No es tracta de col·leccions transcendents per conèixer la Tarragona romana, però, no obstant això, constitueixen un complement que cal tenir en compte de cara a establir una panoràmica general d'aquell tipus d'arqueologia en els diversos àmbits temàtics específics.

En l'apartat de patrimoni arqueològic dispers, cal destacar especialment el frontal de sarcòfag (citat ja per Lluís Pons d'Icart, a mitjan segle XVI) conegut com el relleu Montoliu, de marbre del Proconès, amb representació d'escenes de lluita, conservat al palau homònim de Tarragona. L'any 1948 va ser adquirit pel Museo Arqueológico Nacional de Madrid, on s'exposa actualment. Pertany al mateix sarcòfag un lateral conservat i exposat al MNAT (CLAVERÍA 2001, 34-35, núm. 59 a i b, làm. XXII).

Fig. 94. Retrat d'August, procedent de Tarragona, conservat al Museu Frederic Marès de Barcelona (Foto: R. Cornadó / Arxiu MNAT).

Pel que fa a l'escultura, de la qual el MNAT disposa d'un *corpus* realment important (KOPPEL 1985a),⁴ hem de destacar una peça d'entre les que es troben fora de la ciutat: el cap d'August propietat del Museu Marès de Barcelona (fig. 94).

Els esdeveniments i les circumstàncies històriques que ha patit la ciutat han estat en alguns casos beneficiosos (com en el cas de les nombroses inscripcions —recopilades en manuscrits pels enginyers Joseph Boy (Boy 1996) i Johann Grül— recuperades durant les obres de fortificació de la ciutat entre els anys 1709 i 1713, en el marc de la guerra de Successió), però sovint determinants en el procés de dispersió de part del llegat històric: és, per exemple, el cas de les catorze inscripcions que la municipalitat de Tarragona, un cop acabada aquesta guerra, va regalar al general anglès James Stanhope, que les va traslladar a la seva residència de Chevening, al comtat de Kent.

Malgrat l'important i amplí *corpus* d'inscripcions reunit al Museu Arqueològic i a la Necròpolis Paleocristiana, no podem deixar de considerar que —com a conseqüència del continuat procés històric de reconstrucció i renovació urbana— una part de les inscripcions es troben disperses, encastades als murs i a les façanes dels edificis medievals i d'època moderna de la Part Alta de la ciutat. Un *corpus* que

a mitjan segle XIX ja va merèixer l'atenció dels autors del meritori *Indicador Arqueològic de Tarragona* (HERNÁNDEZ/DE TORRES 1867). Uns documents epigràfics que, malgrat haver conformat un paisatge urbà característic i irrepetible, reclamen ràpides mesures per aturar-ne el deteriorament.

Notes

¹ Per conèixer més detalladament la història del Museu Arqueològic de Tarragona, vegeu, SADA/MASSÓ 1997; MASSÓ 1997-98.

² Podem trobar-ne una bibliografia exhaustiva i detallada a AQUILUÉ *et al.* 2000, 145-148.

³ Vegeu, per exemple, la guia de l'exposició "Tàrraco, una arqueologia viva", MNAT, 2001.

⁴ Podem trobar una síntesi actualitzada del context i de la historiografia de l'escultura romana de Tàrraco a TARRATS *et al.* 1995.